

Každodennost života jedince v novém náboženském hnutí se sektářskými znaky

Martina Brennová

Oponentský posudek bakalářské práce

Předkládaná práce je vedena zájmem o problematiku sekt a nabízí teoretický úvod o vymezení sekt a postřehy z krátkého terénního výzkumu v Církvi Ježíše Krista Svatých posledních dnů.

V úvodní části se autorka vyrovnává s problematickými pojmy: uvědomuje si stigmatizující konotace spojené s termínem sekta, vymezuje nové náboženské hnutí vzhledem k náboženstvím tradičním. Za hlavní orientační měřítko považuje vztah hodnot náboženské skupiny k hodnotám většinové společnosti, což je sice legitimní postup, ale v české společnosti i tak příliš neodpovídá situaci, protože lze jen stěží tvrdit, že ideje tak tradičního náboženství, jakým je například katolicismus „jsou společností všeobecně respektovány a uznávány“ (str. 10). Na základě religionistické, psychologické a sociologické literatury (Vojtíšek, Abgrall, Porterfieldová, Galanter, Fowler, Wallis, Barrett) popisuje tzv. sektářské znaky náboženských společností – nesvobodu, úctu k autoritativnímu vůdci, převahu kolektivity nad individualitou, izolaci členů, vyvolávání pocitu výlučnosti, nadřazování emocí nad rozum, hierarchizované poskytování informací atd. Dále se věnuje sociologickým charakteristikám potencionálních členů sekt a dynamice vývoje nových náboženských hnutí. Mormony považuje za NNH se sektářskými rysy, které jsou údajně „pozůstatkem sektářské historie, kterou mají mormoni za sebou“ (str.21). Za tyto sektářské rysy považuje existenci tajných obřadů, hierarchii v poskytování informací, výlučné postavení proroka a praxi posmrtných křtů. V závěru této části se autorka vrací k poněkud zkreslujícímu jednoškalovému hodnocení náboženské skupiny podle přínosu většinové společnosti:

„Ačkoliv tedy ještě není zcela důvěryhodným náboženským uskupením, je na pomyslné škále mezi kvalitní náboženskou skupinou a sektou blíže ke kvalitní náboženské skupině.“ (str. 23)

Další tři strany jsou věnovány metodologii výzkumu. Autorka „po počátečním kontaktu svůj záměr (požádat o umožnění výzkumu) změnila a rozhodla se výzkum provádět inkognito a předstírat před členy církve svůj zájem o jejich věrouku“ (str.23). Toto pro mne navýsost kontroverzní rozhodnutí autorka ospravedlňuje jen velmi chabě:

„Příčinou mého rozhodnutí byl především fakt, že v mormonské církvi není možné zúčastnit se církevních akcí jako nestranný pozorovatel. Okamžitě se mě ujali misionáři a všude mě doprovázeli. Ačkoli si misionáři mysleli, že jsem pouze další potencionální člen, byla jsem neustále doprovázena alespoň jedním z nich. Rozhodla jsem se tedy, že pro výzkum bude lepší neprozrazovat svou identitu, protože vzhledem ke kontrole, které jsem byla vystavena, by dle mého názoru nebylo možné výzkum provádět tak, aby z něj vyšly nezkrácené výsledky.“ (str. 23-24)

Jak si autorka představovala, že bude bádát jako „nestranný pozorovatel“? Proč považuje doprovázení misionářů za „kontrolu“? A kontrolu čeho? A nakonec – jak by podle ní prozrazení výzkumné identity zkreslilo výsledky? To se domnívá, že její předstírání zájmu o věrouku výsledky nezkruslilo?

Výsledky každého výzkumu jsou dle mého názoru „zkreslené“ osobou výzkumníka, ať už se ke svému bádání hlásí, či nikoli. Toto „zkreslování“ je ovšem třeba metodicky dokumentovat a reflektovat, konfrontovat s názory dalších lidí, nikoliv jej popřít. Utajit výzkum je podle mne naopak nevýhodné z hlediska množství a rozmanitosti informací, které se tak výzkumníkovi dostanou. V misijní skupině jakou je Církev Ježíše Krista Svatých posledních dní je takový postup neopodstatněný, protože je krajně nepravděpodobné, že by badatelce byl zakázán přístup na nějaké akce, jichž se zúčastnila jako falešná zájemkyně o učení.

A v neposlední řadě je tu rozměr etický – když už tedy badatelka nenašla dost odvahy a badatelské profesionality se k výzkumu přihlásit od počátku, proč bádáním alespoň neposkytla výsledky své práce po ukončení? Nebo to snad udělala? Proč o tom v práci není ani slovo? Jestliže to neučinila, považuji celé její počínání za zneužití vstřícnosti bádané skupiny a využívání nic netušících lidí pro vlastní prospěch, totiž získání bakalářského titulu. Pokud k takovému hrubému porušení etiky výzkumu skutečně došlo, žádám řádné vysvětlení v rámci obhajoby a alespoň částečné napravení škod formou dodatečného poskytnutí práce bádáním s omluvou za pochybení.

Tento postup svědčí o velmi malé metodologické zasvěcenosti autorky – v celé práci navíc není citována žádná metodologická literatura, nikde nejsou žádné zmínky o terénních zápiscích, natož citace z nich. Vlastně se vůbec nedozvídáme, jak skutečně autorka výzkumně a analyticky pracovala. Víme pouze, čeho se účastnila, a pak nám rovnou servíruje své dojmy formou závěrů. Ačkoli tedy považuji některé její postřehy z církve za zajímavé, nelze je nikterak považovat za výzkumně podložené. Autorka nám ani nesděljuje, zda pracovala v jednom sboru či ve vícero, v jakém městě atd.

Třetí část práce má krátký úvod o každodennosti v sociologickém smyslu slova a dále popisuje učení církve o rodinném životě, zdravém životním stylu, zaměstnání a vzdělání, o setkávání se s přáteli a o oblékání a vystupování členů církve tak, jak je autorka vyčetla ze základních příruček a misijních materiálů církve. Tato doporučení jsou pak konfrontována se zjištěními autorky o tom, jak se chovají členové církve, se kterými se měla možnost potkat. Zajímavé jsou postřehy o tom, jak si čeští členové uzpůsobují církevní učení svým společenským návykům, jak se Češi a Američani liší v jisté formálnosti v komunikaci v rodinách, mezi sebou i navenek. O autorčině pozorovatelské citlivosti svědčí také dělení členů církve na ty, kteří „v církvi spatřují především společenství, které je přijímá“ (str. 37) a na ty, kteří „vnímají církev jako instituci, kde mohou uspokojovat své duchovní potřeby“ (str. 40). Tyto dvě skupiny se podle autorky liší například v přístupu k placení desátků. První skupina jej údajně vnímá jako „daň za členství v této skupině“, zatímco druhá „platí desátky poctivě a s radostí, protože skutečně věří, že je to morální zásada, která je přibližuje k Bohu a díky níž se jim dostane požehnání“ (str. 37). To je potencionálně zajímavé zjištění, bohužel vůbec nevíme, jak k němu autorka došla. Jak to poznala? S kým o tom mluvila? V jakém kontextu? V jakém smyslu přibližuje placení desátků k Bohu? Na tomto ale i na mnoha dalších místech se negativně projevuje metodologická neznalost autorky i jistá povrchnost v obeznámenosti s učením církve.

V závěru se autorka staví do role ochránce společnosti před zhoubným vlivem sekt a tvrdí:

„Jak jsem již několikrát uvedla, mormonská církev není rozhodně ničím nebezpečná pro společnost a naopak může mnoho dobrého většinové společnosti dát. Přesto však Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů charakterizují jako nové náboženské hnutí se sektářskými znaky, protože k tomu, aby se tato církev stala plně důvěryhodnou náboženskou společností, je nutné překonat některé praktiky, které rozhodně nesou sektářské rysy. Za nejzávažnější sektářské praktiky považují autoritativní osobu žijícího proroka, vázanost informací na postavení v hierarchii církve, tajné obřady a získávání členů na základě bombardování láskou.“ (str. 42)

Jediný z vyjmenovaných „sektářských rysů“, který autorka alespoň velmi zkratkovitě dokumentuje svým výzkumem, je přitom „bombardování láskou“. Jak vypadají zbývající tři v současné praxi CJKSPD v České republice se nedozvíáme zhola nic. Nelze se tedy ubránit dojmu, že výzkum s teoretickou částí komunikuje jen velmi okrajově.

Práci doporučuji k obhajobě s navrhovaným hodnocením dobře, pod podmínkou, že autorka v rámci obhajoby dostatečně vysvětlí svůj metodologický postup. Pokud se tak nestane, navrhuji práci přepracovat a nabídnout k obhajobě v jiném termínu.

V Krompachu dne 6.6. 2010

Mgr. Barbora Spalová, PhD.